

Kardinolas Joseph Ratzinger

Kas iš tikrųjų yra teologija?

Padėkos žodžiai Doctor honoris causa vardo suteikimo proga Pamplonos Navarra universiteto Teologijos fakultete (1998)

Excmo. y Revmo. Sr. Gran Canciller!
Gerbiami Ponai Profesoriai!
Ponai ir Ponios!

Pirmiausia norėčiau Jums, gerbiamasis didysis kanceleri, bei garbingajam Teologijos fakultetui išreikšti gilią padėką už didelę garbę, parodytą suteikiant man *doctor honoris causa* vardą. Ypač dėkoju Jums, didžiai gerbiamas pone Rodriguezai, už tai, kad taip įsijausdami ir nuodugnai, daug labiau negu nusipelniau įvertinote mano teologinį darbą. Atrasdami *Catechismus Romanus* originalų rankraštį ir parengdami jo kritinį leidimą, Jūs padarėte teologijai paslaugą, kuri pranoksta akimirksnio reikšmę ir man labai padėjo atlikti savo užduotį rengiant Katalikų Bažnyčios katekizmą. Jūs esate narys fakulteto, kuris per santykinai trumpą savo egzistavimo laiką pajėgė išsikovoti svarbią vietą pasaulio teologiniame pokalbyje. Tad man yra didelė garbė ir džiaugsmas per daktaro vardą priklausyti šiam fakultetui, su kuriuo mane jau ilgą laiką sieja asmeninės draugystės bei mokslinis dialogas.

Tokio įvykio proga neišvengiamai kyla klausimas: kas iš tikrųjų yra teologijos daktaras? O mano atveju – gana asmeninis klausimas: ar pagrįstai galiu save tokiu laikyti? Ar atitinku šio laipsnio numatomus kriterijus? Mano asmens atžvilgiu daugeliui siūlysis rimta prieštara: ar Tikėjimo mokymo kongregacijos prefekto tarnyba, kurią šiandien vėl mėgstama apibūdinti „inkvizitoriaus“ titulu, taip ją kritikuoju, neprieštarauja mokslo ir, vadinasi, teologijos esmei? Ar mokslas ir autoritetas vienas kito nešalina? Ar mokslas gali pripažinti kitokį autoritetą negu savo paties išvalgų autoritetą, argumento autoritetą? Ar Magisteriumas, norintis apriboti mąstymą moksle, nėra vidujai prieštaringas?

Tokie klausimai, susiję su katalikų teologijos esme, iš teologų ir tarnautojų, kurie, idant galėtų prasmingai vykdyti savo tarnybą, irgi turi būti teologai, neabejotinai reikalauja vis iš naujo tirti sąžinę. Jie pastato mus prieš pamatinę problemą: **kas iš tikrųjų yra teologija?** Ar ji jau pakankamai apibūdinama nusakant ją kaip metodišką religijos, žmogaus santykio su Dievu klausimų apmąstymą? Atsakyčiau – ne. Juk tada mes tebūname pasiekę vadinamąją religijotyją. Apskritai imant, religijos filosofija ir religijotyja neabejotinai yra labai reikšmingos disciplinos, tačiau jų ribotumas aiškiausiai išryškėja ten, kur jos bando peržengti akademinio pasaulio sienas. Jos juk negali žmogui parodyti kelio.

Jos arba kalba apie praeitį, arba nusakinėja to, kas yra, prieštarinę bendrabūvi, arba virsta ieškojimu apgrai bomis to, kas susiję su žmogaus galutiniais klausimais, ieškojimu apgrai bomis to, kas galiausiai ir turi likti klausimu ir negali įveikti tamsos, kuri žmogų gaubia būtent tada, kai jis klausia, iš kur jis yra ir kur eina, kas jis yra pats? Jei teologija nori ir turi būti kitokia negu religijotyja, kitokia negu niekada nesibaigiantis klausimų, kas mus pranoksta ir kartu mus sudaro, sprendimas, ji turi remtis tiktai atsakymu, kurio mes nesame patys išradę; tačiau kad ji iš tiesų taptų atsakymu mums, turime mėginti ją suprasti, ne ardyti. **Teologijos ypatybė** ta, kad ji **domisi tuo, ko nesame patys išradę** ir kas gali būti mūsų gyvenimo pagrindas būtent dėl to, kad **eina pirma mūsų ir mus remia**, vadinasi, yra didesnis už mūsų pačių mąstymą. Teologijos kelią nužymi žodžiai „*Credo ut intelligam*“: pripažįstu **išankstinę duotybę**, kad ja remdamasis ir joje prisiartinčiau prie teisingo gyvenimo, teisingo savo paties supratimo. Tačiau tai reiškia, kad teologija savo esme suponuoja *auctoritas*. Ji apskritai egzistuoja tik per tai, kad žino pralaužusi savojo mąstymo apytaką, kad mąstymui, taip sakant, ištiesta ranka, traukianti jį viršun, ten, kur jis negali patekti savo jėgomis. Be šios išankstinės duotybės, kuri visada yra daugiau negu tai, kas mūsų pačių išgalvota, ir niekada nesuskaidoma į vien tai, kas sava, teologija neegzistuoja.

Bet dabar kyla kitas klausimas: **kaip atrodo ši išankstinė duotybė** – šis atsakymas, paskatinantis mąstymą apskritai leisti į kelią ir rodantis jam, kur eiti? **Tas autoritetas yra žodis** – taip galime iš pradžių pasakyti. Turint prieš akis dalyką, apie kurį kalbama, tai visiškai logiška: žodis kyla iš supratimo ir skirtas vesti į supratimą. Prasminga išankstinė duotybė ieškančiai žmogiškajai dvasiai yra žodis. Mokslo procese pirma žodžio eina mintis. Ji išvirsta į žodį. Tačiau čia, kur mūsų mąstymas tampa bejėgis, amžinasis protas mums pametė žodį, kuriame slypi jo spindesio šukė – tiek, kiek galime pakelti, tiek, kiek mums reikia, kiek galima išreikšti žmogaus žodžiu. **Ižiuėti šiame žodyje prasmę, šį žodį suprasti – štai teologijos, kurios negali visiškai stigti nė paprasčiausio tikinčiojo tikėjimo kelyje, pirmapradis pagrindas.**

Išankstinė duotybė yra žodis, vadinasi, būtų galima sakyti – **Raštas** ir iškart toliau klausti: ar šalia šio esminio teologijos autoriteto yra dar koks nors kitas? Atrodytų, jog atsakymas turėtų būti „ne“: tai – kritinis reformatų ir katalikų teologijos nesutarimo taškas. Šiandien įvairiomis formomis ir dauguma evangelikų teologų pripažįsta, jog *Sola Scriptura*, tai yra žodžio apribojimas knyga, nėra pozicija, kuri galėtų išlaikyti kritiką. Pati žodžio vidinė struktūra lemia tai, kad žodis visada apima daugiau negu tai, kas galėjo įeiti į knygą. Rašto principo apribojimas, ko taip pat turėtų pasimokyti katalikų teologija ir kur abi šalys galėtų viena prie kitos artintis, iš dalies yra ekumeninio dialogo vaisius, bet dar labiau

sąlygotas istorinio-kritinio Biblijos aiškinimo, kuris, beje, pats mokosi paisyti savo ribų, pažangos. Kritinės egzegezės procese dėl biblinio žodžio esmės aikštėn iškilo du dalykai. Pirmiausia tai, kad biblinis žodis jo įraštinimo momentu jau yra perėjęs ilgesnį ar trumpesnį žodinio formavimosi procesą ir kad jo užrašymo momentu jis ne sustingsta, bet yra įtraukiamas į naujus aiškinimo procesus – *relectures*, – toliau išskleidžiančius jo paslėptas potencines prasmes. Tad žodžio prasmės apimtis neapribotina pavienio autoriaus mintimi tam tikru istoriniu momentu; jis apskritai nepriklauso pavieniui autoriui, bet gyvena priekini žengiančioje istorijoje ir todėl praeities ir ateities atžvilgiu turi platumą bei gilumą, kurie galiausiai nusidriekia į neaprepiamybę. Apskritai šiame taške tik ir tegalima imti suvokti įkvėpimo esmę, galima pamatyti, kur Dievas slėpiningai įžengia į tai, kas žmogiška, ir peržengiama vien žmogaus autorystė. Bet kartu tai taip pat reiškia, jog Raštas nėra iš dangaus nukritęs meteoritas, kuris, kaip toks, savo griežtu dangiškos, ne žemiškos kilmės uolienos kitoniškumu kontrastuotų su kiekvienu žmogiškuoju žodžiu. Rašte, žinoma, glūdi **Dievo mintys**: tai daro jį nepakartojamą, daro jį „autoritetu“. Tačiau jis **perteiktas per žmogiškąją istoriją**. Jame glūdi istorinės bendrijos mąstymas ir gyvenimas – bendrijos, kurią vadiname „Dievo tauta“ todėl, kad ji suburiama ir išlaikoma draugėj Dievo žodžio. Santykis čia yra abipusis: ši bendrija yra biblinio žodžio atsiradimo bei augimo esminė sąlyga, ir priešingai: šis žodis teikia bendrijai tapatybę bei tęstinumą. Tad biblinio žodžio struktūros analizė išryškino **Bažnyčios ir Biblijos, Dievo tautos ir Dievo žodžio susikryžiovimą**, kuris mums, tiesą sakant, visada teoriškai kažkaip buvo žinomas, tačiau niekada nebuvo prieš akis taip vaizdžiai iškilęs.

Iš to, kas pasakyta, išplaukia antras Rašto principą apribojantis elementas. Liuteris buvo įsitikinęs Rašto *perspicuitas* – jo aiškumu, darančiu bet kurią tarnybinę aiškinimo instanciją nereikalingą. Aiškumo idėja Rašto principui yra esminė. Juk jei Biblija, kaip knyga, nėra aiški pati savaime, ji viena, vien kaip knyga, negali būti mums kelią rodančia išankstine duotybe. Tada ji vėl paliktų mus save patiems. Tuomet vėl liktume vieni su savo mąstymu, bejėgiu būties esmės atžvilgiu. Tačiau šio pamatinio aiškumo postulato dėl žodžio struktūros bei konkrečios Rašto aiškinimo patirties teko atsakyti. Jo nepavyko išlaikyti dėl objektyvios žodžio struktūros, jam būdingos dinamikos, kreipiančios už to, kas parašyta, ribos. **Giliausia žodžio prasmė suprantama tik tai peržengiant tai, kas vien raštiška**. Tačiau postulato neįmanoma išlaikyti ir dėl subjektyvių priežasčių, tai yra dėl esminių istorinio proto dėsnių. Egzegezės istorija yra prieštaravimų istorija; kai kurių egzegetų avantiūristinės produkcijos – net iki materialistinio Biblijos aiškinimo – rodo, kad vienas kaip knyga paliktasis žodis yra nepajėgus apsiginti nuo manipuliacijų, motyvuojamo išankstinių troškimų bei nuomonių.

Raštas, iš anksto duotas žodis, kurį suprasti stengiasi teologija, kaip knyga iš prigimties neegzistuoja vienas. Jo žmogiškasis subjektas – Dievo tauta – yra gyvas ir laikų tėkmėje tapatus sau. **Gyvenimo erdvė, kurią jis sukūrė ir kuri jį remia, yra jam būdingas, nuo jo neatšiejamas aiškinimas**. Be šio nepražuvusio, gyvojo subjekto – Bažnyčios Raštui trūktų vienalaikiškumo su mumis; jis tada nebegalėtų – kaip reikalauja jo prigimtis – jungti sinchronijos ir diachronijos, istorijos ir dabarties, bet neatšaukiamai virstų praeitimi; jis taptų literatūra, kuri būtų aiškinama taip, kaip aiškinama būtent literatūra. Tada teologija, kaip tokia, virstų viena vertus, literatūros istorija bei praėjusių laikų istorija ir, kita vertus, religijos filosofija bei apskritai religijotyra.

Galbūt būtų naudinga Naujojo Testamento atžvilgiu tai dar labiau konkretizuoti. Tikėjimo kelyje nuo Abraomo iki kanono susidarymo pabaigos susiformavo tikėjimo Išpažinimas, kuris galutinį pavidalą galiausiai įgijo remdamasis Kristumi, tapusiu jo tikrąja šerdimi. Tačiau krikščioniškojo Išpažinimo pirmąją gyvenamoji vieta yra sakramentinis Bažnyčios gyvenimas. Kanonas sudarytas vadovaujantis šiuo kriterijumi, ir todėl Išpažinimas taip pat yra pirmutinė Biblijos aiškinimo instancija. Bet Išpažinimas nėra literatūros kūrinys: ilgą laiką Išpažinimui priskiriama tikėjimo taisyklė sąmoningai nebuvo užrašyta, nes ji yra konkretus tikinčios bendruomenės gyvenimas. **Tad kalbančiosios Bažnyčios, apaštalų įpėdinių autoritetas per Išpažinimą įrašytas į patį Raštą ir nuo Rašto neatšiejamas**. Apaštalų įpėdinių Magisteriumas yra ne koks nors antras autoritetas šalia Rašto, bet esmingai su juo susijęs. Šis *viva vox* [gyvasis balsas] nėra skirtas Rašto autoritetui suvaržyti, apriboti ar net pamainyti jį kitu – priešingai: jo **užduotis yra laiduoti Rašto nedisponuojamumą, nemanipuliuojamumą, hipotezių ginče išlaikyti jo perspicuitas, jo aiškumą**. Čia glūdi slėpiningas abipusis ryšys. Raštas nustato *viva vox* [gyvajam balsui] ribą; gyvasis balsas laiduoja jo nemanipuliuojamumą. Galiu visiškai suprasti protestantų ir šiaudien daugelio katalikų teologų, ypač egzegetų, baimę, jog Magisteriumo principas apribojant laisvę, Biblijos autoritetą ir per tai teologiją. Į galvą ateina viena vieta iš Harnacko ir Petersono garsiojo susirašinėjimo 1928 m. Petersonas jaunesnysis, buvęs tuo metu ieškojimo kelyje, viename laiške atkreipia Harnacko dėmesį į tai, jog tasai savo darbe apie „Senąjį Testamentą Pauliaus laiškuose ir Pauliaus bendruomenėse“ praktiškai išreiškęs katalikų mokymą apie Raštą, tradiciją ir Magisteriumą. Harnackas ten būtent dėstė, jog Naujajame Testamente „apaštalų mokymo autoritetas ... organizuojamai bei apribojamai atsistojo greta ‘Rašto’ autoriteto“, ir taip „biblicizmas buvo išganingai pakoreguotas“. Į šią pastabą Harnackas jaunesniam kolegai atsakė su jam būdingu nerūpestingumu: „Tai, kad senojo protestantizmo vadinamasis ‘formalusis principas’ kritiniu požiūriu negalimas ir kad, palyginti su juo, katalikiškasis *formaliai* yra geresnė alternatyva, yra

truizmas; tačiau *materialiai* katalikiškasis tradicijos principas nuniokoja istoriją daug smarkiau...” (1). Tai, kas siūlosi kaip principas, negana to, tiesiog nenuginčijamai toks yra, tikrovėje žadina baime.

Būtų galima daug ką pasakyti dėl Harnacko diagnozės, kur istorija buvo smarkiau suniokota, tai yra kur didesnė grėsmė iškilo išankstinei žodžio duotybei. Tačiau čia tam ne vieta. Nepaisant visų ginčų, lieka aišku, jog nė viena iš abiejų pusių negali išsiversti be pasitikėjimo Šventosios Dvasios globojamąja bei vedamąja galia. Jei Dvasia nesergi, bažnytinis autoritetas gali tapti savavališkas. O niekieno nevaržomas savavališkas aiškinimas su visomis jo atmainomis neabejotinai kelia, kaip rodo istorija, ne mažesnių pavojų. Taip, stebuklas, kurio tada reiktų norint išlaikyti vienybę bei išskleisti reiklų žodžio didybę, būtų daug neįtikėtinesnis negu tas, kuris reikalingas norint neleisti apaštalių įpėdinių tarnybai peržengti savo ribų.

Palikime tokias spekuliacijas nuošaly. Žodžio struktūra yra pakankami aiški, tačiau jos reikalavimai apaštalių įpėdinių atsakomybėn pašauktiesiems iš tiesų dideli. Magisteriumo užduotis yra ne priešintis mąstymui, bet iškelti aikštėn mums dovanoto atsakymo autoritetą ir taip padaryti vietos pačiai įžengiančiai tiesai. Tokios užduoties vykdymas yra jaudinantis ir pavojingas dalykas. Tai reikalauja nuolankaus klusnumo, klausymosi ir klausymo. Svarbu ne reikšti tai, kas sava, bet laikyti erdvę atvirą Kito kalbėjimui, – Kito, be kurio aktualaus žodžio visa kita virsta tuštuma. Teisingai suprantamas Magisteriumas turi nuolankiai tarnauti tam, kad išliktų galima autentiškoji teologija ir kad per tai taptų suprantami atsakymai, be kurių negalime teisingai gyventi.

(1) E. Peterson. *Theologische Traktate*. München 1951. P. 295.

Versta iš:
Joseph Kardinal Ratzinger. *Weggemeinschaft des Glaubens. Kirche als Communio*. Sankt Ulrich Verlag, Augsburg 2005.

© Sankt Ulrich Verlag, Augsburg, 2005

© Vertimas į lietuvių kalbą, Katalikų interneto tarnyba, 2005

Kardinolas Joseph Ratzinger

Tikėjimas ir teologija

Kalba, pasakyta Vroclavo teologijos fakultete teologijos garbės daktaro vardo suteikimo proga (2000)

Nuoširdžiai dėkoju didžiam gerbiamam Vroclavo teologijos fakulteto didžiajam kancleriui kardinolui Henrykui Romanui Gulbinowiczui ir Vroclavo teologijos fakultetui už teologijos garbės daktaro vardo suteikimą. Didžiaujuosi ir džiaugiuosi galėdamas nešioti dviejų Lenkijos teologijos fakultetų – Liublino ir Vroclavo – daktaro kepuraitę ir taip būdamas susijęs artimu akademinio ryšiu su šalimi, kurioje gimė, užaugo, gavo teologinį išsilavinimą ir pats ilgą laiką teologijos mokė mūsų Šventasis Tėvas. Sena akademinė tradicija reikalauja padėką už daktaro vardą išreikšti paskaita, kurioje pagerbtasis mėgina parodyti, kad jis savo disciplinoje iš tiesų turi ką pasakyti. Nenorėdamas šios priešpjetinės šventės nederamai užtęsti, padarysiu tai *lectio brevis* forma.

Svarščiau, kokia tema galėtų tikt šia proga. Galbūt šia smarkių ginčų dėl deklaracijos *Dominus Iesus* valandą siūlytusi tarti ką nors apie šį dokumentą. Tačiau, šiek tiek pasvarsčius, kilo mintis, jog šį akimirksnį savo, kaip Tikėjimo mokymo kongregacijos prefekto, funkcijos neturėčiau painioti su tokiu asmeniniu reikalu, koks yra daktarato *honoris causa* suteikimas. Tad man pasirodė, jog bus tinkamiau pasirinkti bendresnę temą, nuo kurios prasideda visas teologinis darbas ir kuri, žinoma, priklauso prie Tikėjimo mokymo kongregacijos tarnybos išankstinių klausimų, – būtent **tikėjimo ir teologijos santykio** temą. Neturėčiau atskirai pabrėžti, jog šios plačios temos, dominuosios visų laikų didžiuosius teologus, negalėsiu išbaigti aptarti; tenorėčiau pamėginti išryškinti vieną vienintelį aspektą, kuris man atrodo svarbus.

Žodis „tikėjimas“ vokiečių kalboje ir, matyt, taip pat daugelyje kitų kalbų turi dvi visiškai skirtingas reikšmes. Viena yra kasdienė reikšmė, kurią žmonės paprastai sieja su šiuo žodžiu. Pavyzdžiui, sakoma: tikiu, kad rytoj bus gražus oras. Arba: tikiu, kad ši ar ana naujiena atitinka tiesą. Žodis „tikėti“ čia yra „manyti“ atitinkmuo; juo išreiškiamas netobula žinojimo forma. Apie tikėjimą kalbama tada, kai nepasiektas žinojimo statusas. Daug žmonių, matyt, galvoja, kad tokia „tikėjimo“ reikšmė taip pat galioja religinei sričiai, kad, vadinasi, krikščioniškojo tikėjimo turiniai yra netobula pradinė žinojimo pakopa. Kai sakome: „*tikiu į Dievą*“, tai būtent reiškia, jog apie tai nežinome nieko tikra. Jei taip būtų iš tiesų, teologija būtų keistokas mokslas, mažai to, pati tikėjimo mokslo sąvoka būtų vidujai prieštaringa. Juk kaip galima tikrą mokslą statydinti ant spėjimų? Iš tikrųjų tikinčiam krikščioniui žodis „*tikiu*“ žymi **ypatingo pobūdžio tikrumą** – tikrumą, kai kuriais atžvilgiais didesni už mokslo tikrumą, tačiau kartu, žinoma, vis dėlto ženklina ir „šesėlio“, „dar ne“ momento.